

A modern családi líra újabb és újabb elemekkel bővül tovább. Bár érzékeljük az elengedés újdonságát, de azért az apahiány fájdalmai nem szűntek meg, és továbbra is itt vannak a már-már eszelős temetőbejárás elemei. Hasonlóképpen él költőnk a lírában igen gyakori lelki leltárkészítés, a részösszegzés lehetőségeivel is. Van úgy, hogy mindez a hétköznapi-sággal párosul, és nincs túl sok előremutató értelme. Másutt ennek az ellenkezője az igaz, és ebben szerepet játszik az elmúlás tudomásul vétele, a még oly bumfordi jelképpel, a síron látható két, parányi porcelánelefánttal is szembetalálkozván... (*Leltár*)

Így hát természetes, hogy megjelenik a halál-motívum, az „integet a halál”-féle közlésben. (*Tojásbéj*) Küzd is ellene, de el is fogadja, mint elkerülhetetlen végkifejletet. (A cikluscím sem mellékes ebben a tekintetben: *Halni jár belénk.*)

Észrevehetjük, hogy erős a befelé fordulás igénye, és ennek következtében egyértelmű, hogy a lélek mélyéről fakadnak föl a versek. „A vers / felnyitja a szabadságot...” felismerésével.

Mindent összevetve: a fentiek okán tarthatjuk előrelépésnek ezt a kötetet Fellingner Károly pályáján.

(*Kalligram, Budapest, 2018*)

MADÁR JÁNOS

Erkölc és irodalom

Döbrentei Kornél márciusa*

A harapófogó öblében című válogatott verseskötet tükrében

Az évszakok, az idő emocionális múlása minden emberből kiválthat személyes érzéseket, de közösségi, morális meghatározottságokat csak kevesekből. Alig van a magyar irodalomban – főleg a kortárs irodalomban – olyan alkotó, aki társadalmilag is exponált érzékenységgel figyeli a rügyek kibomlását, az élni akarás törvényszerűségeit. Döbrentei Kornél – akit már annyiszor megpróbáltak leszoktatni erről az érzékenységről – nemrég egy hatalmas válogatásban mutatta föl eddigi verseinek legjavát,

* Részlet egy készülő monográfiából.

illetve költészetének legfontosabb darabjait. Mozaikszerű, mégis következetes egymásra épülésben olyan egészset épített fel a költő *A harapófogó öblében* című válogatott kötetében, amely szintézisteremtő és pályakép is egyszerre. Ebben az irodalomtörténeti, kronológiai és értékorientált összegzésben óriási szerepe van Szokolczay Lajosnak, aki válogatta és szerkesztette a könyvet. A Püski Kiadó gondozásában megjelent kötetben – szigorú válogatásban, mégis a teljes Döbrentei-költészet hangsúlyait megtartva – következnek az egyes fejezetek, amelyek címei a megjelent verseskötetek címeit hordozzák. Már az első fejezetben – *A Skorpió jegyében* – szembetűnő a természethez kötött, mégis emberi, etikai értékkért perlekedő költői kiállítás: „...fehérmellényű napfényutakon, melyek / megkövezik a sötétet, / beléfonódva mámoros vizek / hamvas asszonyi hajába, / átugorva kitepelt bogárlábak / erdején, viráglányok kába / testén fölcsúszva öntudatlan, / foggal-körömmel kínlódva a fény / állatok szemeiben megfürdetett / csuszamlós viaszkötelén, / fölkészik a fák édenébe...” – *Aldozás*; „Lezuhannak a cseresznyefákról a piros esők / Lobog a sírás szedersötét kapuk előterében / A kék úton / Káposztakatedrálisban ragyás vizek átszellemült kórusai / Vonulásuk az éghez / A kék úton / Kövek spirituáléja: lüktető virág / A kék úton / Hangok legendája az üszkös rigóban...” – *A kék úton*.

Mintha szerves folytatása volna ennek a ciklusnak (1967–1972) a következő nagy fejezet, a *Szököőér*: „Ciánnal hajtott barackmag-hajóval a mélyben. / Fényévnvi csíraárbc hegyén az ég eszelős / korongja forog, itt készül a testem agyagból, / köldököt ejt rajta Naplövő mutatóujj, / két / tavaszkonzerv a vagyonom, spenótzöld alkalom / a bitófáknak is!” – *Naplövő*. Ezt a verset Tóth Bálintnak ajánlotta Döbrentei Kornél. Nem véletlen ez a tisztelet, ez a megszólítás, hiszen mindketten március szellemében, a magyarság védelmében lettek igazi forradalmárok. Tóth Bálint – koránál fogva – nem kerülhette el az 1956-os eseményeket, illetve megtorlásokat. Emberi megaláztatását, bebörtönzését – később – Döbrentei Kornél teljesen átérezte, amit írásaiban és emberi kiállításában egyaránt kinyilvánított. Így lettek ők nagyon jó barátok, sorstársak. A *Naplövő* című vershez hasonlóan több olyan költemény következik a gyűjteményben, amely egyértelműen árulkodik arról, hogy kiket tart Döbrentei Kornél példaképének, szellemi rokonának: Ady Endre, Géza fejedelem, Van

Döbrentei Kornél
A HARAPÓFOGÓ ÖBLÉBEN

Válogatott versek
1967-2018

Gogh, Kormos István, Munkácsy Mihály, Csontváry. Költők, képzőművészek, politikusok. Tehát az élet minden terén keresi és megtalálja azokat a kiemelkedő személyiségeket, akiket ő arra érdemesít, hogy példaképének eszköztárában rögzítse nevüket és versekben örökítse meg emberi, művészi, közéleti rendkívüli jelentőségüket. Ezek közül elsőként nézzük meg közelebbről a Kormos Istvánnak ajánlott költeményt: „Szőlőkarókkal / fölparcellázott agyamból kikélnék / a rémek, vércsöppekkel labdázgatnak / e lassan megférgeződő tavaszban – / fényességes országutak a borotvák. // Nagy lélegzet hiába fú vészettül, / istenmenekítő mélyeimből / dől a bűz, akár a rügyeket / kamaszodó táj gyomrából a lila / kankalincsdordák. // Eperkeserű az ígélet. // Akaratom óriás bimbait, / két öklömet, bár nyelje el a cethal-ég, / Faust, légy a barátom! – és / meglepem a tengert feledés közben...” – *Szurokfény*; a Van Gogh emlékére írt vers részletéből is kitészik Döbrentei Kornél és a nagy festő emberi, művészi azonosulása: „Éjszakába görbített koponyám / aranykohó. Bimbók elsüllyedt / termeiben fölszikrázik méhéből / az Isten. Kupolám széttörik / a borotva szomjatos pillanatában – // Kinőtte fejemet a napraforgó. // Kofakötények elhatalmasodó / kék derűjében vacog a tér. // Nyakam csobog a kertek alatt.” – *Nyár*. Ebben a versben Döbrentei Kornél megáll és szemlélődik „a bimbók elsüllyedt termeiben” a tavasz szent emlékeivel. Rügy, bimbó, virág – március, tavasz, fény: az egy-lényegűség, a születés, a teremtés áldott pillanatai, amelyek végül a nyárban nyernek végtelen ragyogást, kiteljesedést. Ebben a fejezetben olvashatunk még egy – az édesapjának ajánlott – rendkívül szép és meghatározó verset, amelyet idézzünk teljes terjedelmében, hiszen Döbrentei Kornél egész költészetének is meghatározó darabja több szempontból.

Tavasz

Édesapámnak

Toporzékoló fákról szakad a hab,
nőstény-tömeg nyüszít a tavasz
ágyúcsövén, orrán, száján dől a barka.

Apám homloka hideg szirmokon
suhanó szánkó, röpítem, a patkóm
kettétört glória, főséges távlat
az ostrom, bögölyből rajta a bog.
Orgonavirágot ordít a táj, állkapcsa
ég és föld, összecsattan, bezár.

A gondolat hossza: margarétákból Szibéria.

Kifosztottál tavasz, te napkoldus,
 kijátszott hitünk, akár a nyers hús,
 lenyúztad róla a halált vadul
 és vérzik, vérzik halhatatlanul –

Önostorozás, önmarcangolás ez a vers, amely egyszerre személyes és egyszerre közösségi. Döbrentei Kornél már sohasem csak önmagáról beszél. A haza ügye, a magyarság kérdéskörei sorra megjelennek írásaiban: Dózsa trónusa; Arad; Trianon; 1956...

Ebben a közéleti, történelmi indíttatásban íródtak a következő fejezet – *Amikor a szíppantók megjönnek* – versei is. Az 1984 és 1991 között írt költeményekből nagy terjedelmű válogatás került a könyvbe, ami azt is jelzi, hogy a szerző és a szerkesztő egyaránt fontosnak tartja ezt az időszakot. Ha szemügyre vesszük a ciklus legfontosabb verseit – *Honvagy egy álom után; Vérudvarú mécses; Zrínyi Ilona éjszakája; A csiksomlyói búcsú; Egy Martinovics-arc képre; A magyar Olimposz; Hangulatjelentés Berzsenyi Dánielnek; Félglél; Ez is a Dunánál; Átpingált március; Amikor a szíppantók megjönnek; Az igaz-taps; A Medveölő halála; Rebellis türelem* –, méginkább kirajzolódik előttünk Döbrentei Kornél rendíthetetlen emberi és alkotói kiállása. A költő fájdalma, tragédiája immár eggyé vált a magyar nép, a magyar nemzet tragédiájával. „Méltóságunk oda, megsilányul vérünk, / okosságunk hisszük tehetetlenségünk, / mert félünk, félünk, félünk: / irmagszakadásig zsarolt véreinket / árvaságra hagyjuk...” – *Hangulatjelentés Berzsenyi Dánielnek*. A gyermek, a jövő elvesztése a legnagyobb tragédia ugyanakkor – a rezignáltság mögött – fogcsikorgatás és mérhetetlen düh érződik, amelyek a költő karakterének elengedhetetlen kísérőjegyei lettek. Az *Átpingált március* című versében így tör ki magából a költő:

Uramisten, mennyi csapodár kokárda,
 nemzeti színre játszik a régi gárda,
 s míg jó szokás szerint
 törvényt tisztelni int

Ez a részlet is hordozza azt a látomást, hogy a „kaméleonok” gyalázatos viselkedése, nemzetrontó szándéka milyen visszafordíthatatlan folyamatokat indíthat el. A hazugság, a legszentebb ünnepeinket sem kímélő politika csak „igazi tapssal”, a „börtönfalak pórusain kisugárzott vesssel” és „rebellis türelemmel” győzhető le. Ebben a látletben, kiütkeresésben – ahol Berzsenyi Dánielt, Sinkovits Imrét, Gérecz Attilát, Tőkés Lászlót is megidézi – egy nagyon szokatlan keretet, jóslást rajzol meg a szerző az-

zal, hogy a fejezet élére látszólag teljesen hétköznapi, ugyanakkor megbotránkozató verscímet választ: *Amikor a szippantók megjönnek*. A vers befejező soraiban olvashatjuk: „...megjöttek a valóság kijózanító követői, / a szippantók, a kiábrándult anyag dimenziójában kotrók, / tartálykocsijuk naptégely, dagadó potroh, / készen arra, / hogy új hitet petézzen a salakba, ...”. Elolvassva a verset – a nyomasztó érzések ellenére – az emberben valami remény fogalmazódik meg.

A válogatott kötet következő fejezete az *Elmaradt vezekelés*, amely az 1992 és 1996 között írott versekből ad válogatást. Már a ciklus címadó versének hangütése is perlekedés, számonkérés. A többi vers is – *Madách lerúgja csizmáit; A felszabadítás szomorúsága; Az ács fia; Húsvételő Döblingben; Celebrált idő; Hóvirág, a tisztaság strázsavirága* – a fohászok hangján, a hitvilág mágikus erejével és az emberi létezés méltóságának tiszteletével szólal meg. De a költő elvárja a kölcsönös tiszteletet másoktól is: „Úristen, / mire vihettek volna, ha nem itten... / ha nem e helyt kell ábrándjaim életre keltnem, / ezen a nyelven, / amely az ÁRVASÁG hasonlata, / akár muszkasereg rengetegében a magyar baka...” – *Madách lerúgja csizmáit*; „A megmaradás nem csupán bőszséggel ontott sokaság. // Engesztelj meg minket, celebrált idő...” – *Celebrált idő*. Bűneink bevallását és a velünk szemben elkövetett bűnök bevallását egyaránt fontosnak tartja Döbrentei Kornél. A *Hóvirág, a tisztaság strázsavirága* című versben egyenesen sürgeti az új, a jobb, a szebb és nemesebb megszületését: „Még teremtesközi a világ, a tél kietlen telke / a föld, még fohászosan megébredő szándék...” A természet és az ember születése, újraszületése ezekben a versekben állandósult motívumok, amelyek kifejezik Ady Endre „az élet él és élni akar” makacs újrafogalmazását.

Krónikás ének? Igen. Balassi Bálinttól Csoóri Sándorig hallható nemzeti lélegzetvétel? Igen. Micsoda íve a magyar irodalomnak, amely nagyon is jelen van Döbrentei Kornél költészetében. *A borgony ördögszarván* című ciklus – 1997–2007 – több versében ugyanaz a nemzeti öntudat, tiltakozás, rontás elleni ima és fohászok fogalmazódik meg, mint a nagy elődök költészetében: „Nyeregben támadunk fel, ismét verekszünk, / jóvátételt nyerni rögeszmés keresztünk, / Elpazarolsz megint vagy végleg megmenekszünk? // Mindig a vakmerők mernek s odahalnak, / S akkor a hitványok maradnak meg magnak, / Abból majd miféle magyar sarjak hajtnak?” – *Magyaroknak való*. Ez a vers nagy főhajtás, aminek alcímeként olvashatjuk: *Balassi Bálint úr utolsó csatája*. Már-már törvényszerű Döbrentei Kornél „betilthatatlan szívdobogásában”, hogy bárhol olvasunk bele költészetébe, mindig a történelmi, irodalmi, szellemi rokonok hangja, ar-

ca és neve sejlik föl: Petőfi, Álmos, Zrínyi, Zápolya, József Attila, Tóth Ilona, Gérecz Attila, Nagy Gáspár, Schéner Mihály, Gyurkovics Tibor, Csoóri Sándor stb. „Csontvázra felöltött fekete nagykabátok...” – *Magyar táj, ínségkonyhával*; „Miért hogy mindig leharcolt ünnep utáni maradék-sors / a miénk, keselyűkbe ojtott vércseppvijjogás és hiénák / dögletes zihálása közt át hogyan hathat a szférák zenéje? / ... / Akadnak férfiak még, / kik nem feledik, nem tagadják meg apjukat, akiket / megbecstelenítő történelmi nászoktól várandós öklükből naponta / kihordanak, s ütnek akkora rettentőt, hogy belérecseg / ez az ál-világ...” – *A megkerülhetetlen élet*. Ennek a versnek alcíme is van: *A betvenéves Csoóri Sándornak*. Így még pontosabban értjük, érezzük az előbbieken idézett sorok determináltságát. Mindent meghatározó ennek a versnek a befejező része „ízekre emlékszik a nyelv, / melyben immár agonizál a nemzet...”. A Vörösmarty látomásait is megidéző sorok ellenére sem gondolhatjuk ezt a hatalmas verset egyértelműen pesszimistának, hiszen lépten-nyomon megvillannak a remény, a fény erőterei is, amelyekben: „csíraőrző a szándék”, és „beszédessé lesz a hallgatag Isten...”. Ezek a mozzanatok – március, tavasz, remény, forradalmiság – már olyan sugalmazásokat, sürgetéseket hordoznak, amelyek egyenesen a *Tartsd meg a sziklát!* című hihetetlen erejű verset készítik elő:

Termékeny időből végleg kifutsz,
marasszon az, amellyel elűzni akarnak,
rettentsd vissza hulltában a sziklát, öngörgető magyar Sziszifusz,
tartsd meg mozdíthatatlan alapnak,
mert benned bizonyosságot álmodik az Isten

A vers indító soraiból is kiérezzük a forradalmiság, a csakazértis megmaradás fogcsikorgatását. Ennek a nagylélegzetű költeménynek alcíme is van: *A Pesti srácok emlékére*. Az 1956-os események hőseivel és áldozataival teljesen azonosulva Döbrentei Kornél „sorshoz csikorítva lobban” és izzó szemében „fölmagaslik egy-egy szabadság-suhanc”. A prózai oldottságú, de nyelvében nagyon szigorú mű utolsó soraiban a költő megfogalmazza reményeit, sürgeti hitét is: „...ne csak ébredj, hidd is, / maradt erő, majd mozdulnak nemzedékek, / termékenyítő elszántsággal...” Az idő eleven szöveteiben feszülő mocorgásból így lesz rügy, a rügyből március és tavasz. De a születés halál is. Ezt a verset akkor értjük meg igazán, ha figyelmesen elolvassuk a címet a cím alatti négy sorral, amelyek egy rendkívül érzékeny és lánglelkű fiatalember tragédiájáról tudósítanak: *Bauer Sándor 17 éves diák emlékére, aki 1969-ben felgyújtotta magát a Nemzeti Múzeum lépcsőin*.

Beleborzong az ember ebbe a szörnyűségbe, és beleborzong az ember abba a nyelvi teremtő erőbe, amellyel megörökíti Döbrentei Kornél ezt a kegyetlen pillanatot. Így teljesedik ki az alkotó emberi és költői felelőssége a fiatalságért, a március-lelkű ifjúságért, a forradalomért. Mert minden lázadás mögött tiltakozás van, a félig-gyermek, félig-felnőtt világmegváltó szándéka, tiltakozása és tragédiája.

A közeli és távoli veszteségek eleven emlékei, a történelem kitörölhetetlen sebei mind-mind ott munkálnak Döbrentei Kornél verseiben. *A harapófogó öblében* című válogatott kötet utolsó fejezetében – *Ajánlások könyve* – példákat, példaképeket állít elénk az alkotó Nagy László, Szervátiusz Tibor, Dózsa, Bartók, Ady, Szabó Dezső, Kós Károly, Jókai Mór, Németh László, Tamási Áron, Gérecz Attila, Kőrösi Csoma Sándor, Tisza István, Nagy Imre, Csoóri Sándor, József Attila, Tormay Cecile, Zrínyi Ilona, Karády Katalin, Szelezky Zita és Tóth Ilona megidézésével. Talán az sem véletlen, hogy az előbbieken említett – a történelem és politika áldozataivá vált – nők sorában, illetve azután állítja elénk Petrás Máriát. *A Mária kertje: dacföld* című nagylélegzetű vers egy olyan nőt, páratlan személyiséget mutat föl a líra nyelvén, aki – Döbrentei Kornél méltó társaként – felvállalta a költőférfj évtizedek óta tartó harcát is. A Csángóföldről érkezett híres énekes, kerámiaművész nagy-nagy kitartással, elhivatottsággal és tisztességgel végzi a munkáját. Mindennapi alkotói feladataival egyidejűleg olyan családi légkört, melegséget teremt, amelyben a költőférfj igazán otthon érzi magát. Döbrentei Kornél így vall minderről: „A csipkebokorból Babba Mária szeme felvillanó tágulatában, / a Kisjézus testén át megszűrt illat-áram / uralkodik el a kerten, az asszonyi ölből a gyermek kikél, / – a parancsolat először térdig majd édig ér –, / és az anyamellről leszakad, / picinyő tenyere bűverővel a vakolatra tapad, / s könnyedén áthatol a falon a kicsi ded, / megcirógatni arcunkat a szalmalángy szobába betipeg.” A gyermek önfeledt jelenléte, a család lélekkfel-emelő ereje és az otthon őriző melege járja át ezt a költeményt. Már a puszta verscím is – *Mária kertje: dacföld* – a békesség és szeretet szigetének, ugyanakkor kemény és kitartó teremtésnek az erőtereit sugalmazza. Szent parancsolat, amelyben „citrom s kakukkfű, sáfrány, keserű üröm s gyalog-gyom, / fűszeres kipárolgásukból megtartó üdv-pácolat nedve kering / s balsamozó bizonyosság...” A természet és az ember kapcsolata – a mindennapok szelid üdvözületében – immár végleges erejét, mágneses mezejét mutatja a világnak.

(Püski Kiadó, Budapest, 2018)